

Tomasz Ściborowski

Warszawa

Źródła do poznania dziejów rodziny Małkowskich

Objętość materiału dostępnego choćby w zasobach internetowych stwarza wrażenie, że historia Andrzeja Juliusza Małkowskiego jest wystarczająco poznana i opracowana. Gdy jednak zagłębimy się w ów zasób, okaże się, że nader często są to przekazy powielane bez głębszej analizy popartej badaniami historycznymi, publikowane metodą popularnie nazywaną „kopiuj – wklej”. Wartość poznawczą i wiarygodność przywoływanych informacji przesłania chęć przedstawienia narracji wymagającej jak najmniejszego nakładu własnej pracy. Podobne zjawisko można dostrzec podczas lektury kilku powstałych do tej pory publikacji książkowych.

Analizując dotychczasowy stan wiedzy o jednej z najważniejszych postaci w dziejach polskiego skautingu, można odczuć brak całościowego opracowania, rzetelnie przygotowanego w oparciu o dostępny materiał źródłowy. Z kolei oparcie się na genealogii rodziny Małkowskich przyczyni się do uniknięcia błędów w identyfikacji członków rodziny i ich dokonań. Konieczne jest tu – na przykład – podawanie obu imion opisywanych osób, szczególnie w przypadkach używania niektórych z nich przez wielu członków wspomnianej rodziny.

Utrudnieniem dla badaczy losów Andrzeja Juliusza Małkowskiego jest rozdzielenie dotyczących go archiwaliów pomiędzy różne placówki muzealne, archiwa i zbiory prywatne. Mimo to możliwe jest jednak zebranie i wniesienie nowych wiadomości, mogących łamać utarte stereotypy, ale również stanowiących punkt wyjścia do dalszych badań biograficznych i ewentualnych polemik. Niech niniejsze opracowanie, dotyczące zaledwie dwóch epizodów, będzie drobnym przyczynkiem do dalszych działań i zachętą dla innych pasjonatów pragnących zgłębić skomplikowane dzieje współtwórcy harcerstwa.

Nieznane fakty z życia Konstantego Rudolfa Małkowskiego

Choć od urodzenia Andrzeja J. Małkowskiego minęło ponad 100 lat, na przestrzeni których powstało wiele publikacji ukazujących jego życie, działania i osiągnięcia, to wciąż niewiele wiemy o jego najbliższej rodzinie. Co prawda już w dwudziestolecie międzywojennym ukazała się obszerna publikacja Aleksandra Kamińskiego pt. *Andrzej Małkowski*, wydana

w 1934 r. nakładem „Na Tropie”, ale informacje w niej zawarte okazują się niewystarczające dla pełnego poznania kwestii związanych z najbliższą rodziną jej bohatera¹. Druh Marek Popiel słusznie zwrócił na to uwagę na łamach „Skauta”, gdzie w 2014 r. napisał:

Z przyczyn niezbyt oczywistych, autor pominął w treści książki zupełnie wczesny okres dzieciństwa i młodości A. Małkowskiego, choć kontaktował się w trakcie prac pisarskich z żoną, a być może także z Jadwigą – siostrą Andrzeja i jego matką – Heleną Małkowską oraz jego znajomymi².

Także uzupełnienia wprowadzone przez Kamińskiego w II wydaniu książki nie wniosły w tej kwestii wiele nowego. W rzeczonym wydaniu pozostało kilka mylnie podanych – czy też zinterpretowanych – faktów biograficznych. Pewne nadzieje niosło – zapowiedziane jako przejrane i poprawione³ – kolejne wznowienie tej książki⁴. W zamysle redakcyjnym miało być to:

Nowe wydanie wspaniałej opowieści Aleksandra Kamińskiego o twórcy polskiego harcerstwa – Andrzeju Małkowskim.

Tekst został poddany starannej redakcji i uzupełnieniom, a w posłowniu przygotowanym przez najlepszych specjalistów od biografii Małkowskiego – Lesława Dalla i Marka Popiela – Czytelnicy znajdą dodatkowe wyjaśnienia i opis losów edycji tej niezwyklej książki. Zespół redakcyjny włożył także wiele wysiłku w bogate zilustrowanie publikacji i opatrzenie precyzyjnymi podpisami fotografii, w niektórych wypadkach udostępnianych po raz pierwszy.

Wiele miejsca poświęcono historii poprzednich wydań. Ograniczono się tu do zaledwie kilku przypisów, choć z ich pomocą można było wyjaśnić znane współcześnie fakty z życia Małkowskich. W tym najnowszym, V wydaniu, znalazła się też selektywna bibliografia, nieuwzględniająca niektórych publikacji oraz źródeł. Oczywiście nie można było oczekiwać ingerencji w treść książki, ale opatrzenie jej przez największe autorytety zajmujące się dziejami Andrzeja J. Małkowskiego stosunkowo niewieloma komentarzami i odnośnikami nie spełniło chyba oczekiwań najbardziej dociekliwych czytelników. Według informacji zawartych w posłowniu:

Książka powstała głównie na podstawie rozmów przeprowadzonych przez autora z Olgą Małkowską w 1933 roku. Aleksander Kamiński posiłkował się posiadanymi przez nią dokumentami, listami i fotografiami z okresu narzeczeństwa – po 11 grudnia 1910 roku – gdy poznała Andrzeja Małkowskiego we Lwowie i małżeństwa – po 19 czerwca 1913 roku – gdy wzięli ślub w Zakopanem.

Ponadto „W liście Olgi Małkowskiej do Bolesława Leonharda czytamy: (...) Niestety nie mogę dostarczyć zdjęć ojca Andrzeja ani jego stryja, bo ich nie posiadam ani ich nigdy nie widziałam. Andrzej nie miał nawet zdjęć swoich braci, ani siostry⁵.

Z powyższego wynika, że autor z nieznanych dziś powodów ograniczył się do ukazania czytelnikom bohatera w dorosłym już życiu, prawie zupełnie pomijając dzieciństwo

1 Czytelnik winien mieć świadomość, że jest to, w głównej mierze, zbeletryzowana opowieść o wydarzeniach historycznych.

2 „Skaut – Harcerskie Pismo Historyczne”, nr 4 [35], Tarnów, listopad 2014 r.

3 Wspomniana edycja została opatrzona m.in. wstępem autorstwa hm. prof. dr. hab. Grzegorza Nowika.

4 Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, wyd. V, Wydawnictwo ZHR i Fundacja Jakobstaf!, Warszawa 2023.

5 Tamże, s. 205.

i młodzińcze lata, a także dzieje jego najbliższej rodziny. Do dziś skutkuje to brakiem wiedzy i prowadzi do błędnych wniosków na łamach współczesnych publikacji.

Z przedstawionego dalej materiału można wywnioskować, że związek rodziców Andrzeja J. Małkowskiego – Heleny i Konstantego Rudolfa mógł być tzw. „małżeństwem z rozsądku”, a jego konsekwencją – brak potrzeby pozytywnego wspominania męża.

Analizę wybranych aspektów biografii należy rozpocząć, podobnie jak zrobił to Kamiński, od opisu miejsca urodzenia Andrzeja Juliusza Małkowskiego. Ów autor tak pisał o Trębkach:

Był tam wprawdzie majątek ziemski i w nim dwór rodzinny, lecz, prawdę mówiąc, był to mająteczek, a nie majątek, dworek, a nie dwór. Na zachowanych fotografiach widzimy parterowy tynkowany dom z oryginalnym ganeczkiem przedzielającym ścianę frontową na połowy: z lewej strony – dwa spore okna, z prawej strony – dwa okna i dach zwisający nad nimi. W ścianie szczytowej mamy dwa mniejsze okna, a mansardowe okienka w dachu wskazują, że strych został częściowo zamieniony na pokój. Do drugiej ściany szczytowej przylega dobudówka – również dwuokienna, z górą ceglana silącą się na gotyk. Wygląda na to, że w tym domu było około ośmiu pokoi, duża kuchnia i pomieszczenia gospodarcze. Dla siedmioosobowej rodziny i paru osób służby nie było tu nadmiaru „przestrzeni życiowej”, przeciwnie – gdy przyjeżdżała gromadka dalszej rodziny, robiło się przykre zatłoczenie⁶.

Współcześnie zabudowania dworskie w Trębkach zostały opisane między innymi przez Piotra Libickiego. W jego pracy znalazło się odniesienie do oficyny, o której nic nie wspominał Kamiński:

Dwór wzniesiony zapewne w trzeciej ćwierci XIX wieku, być może dla Małkowskich, złożony z dwóch parterowych, nakrytych dwuspadowymi dachami części ustawionych pod kątem prostym. Neogotyckie elementy, jak schodkowe szczyty, nadokienne gzymsy czy naddrzwiowe zwieńczenie w formie arkadkowego fryzu z pseudokrenelażem, ujęte podwieszonymi narożnymi sterczynami, to nałożona na budynek modna dekoracja bez większego ideowego przesłania. Usytuowana obok dworu oficyna to zapewne wcześniejsza siedziba, wzniesiona w pierwszej połowie XIX wieku być może dla Łączyńskich i rozbudowana w drugiej połowie stulecia dla Małkowskich lub Radziszewskich. Parterowa, nakryta dachem dwuspadowym, z dwukolumnowym portykiem poprzedzającym wejście. Neobarokowy falisty szczyt na skraju elewacji pochodzi zapewne z początku XX wieku, podobnie jak kolumnowy ganek⁷.

Porównując oba opisy, można dojść do wniosku, że warunki bytowe i mieszkaniowe rodziny Małkowskich w tym okresie nie były najgorsze.

Pierwsza konkretna informacja na temat najbliższej rodziny Andrzeja J. Małkowskiego, przywołana przez Kamińskiego, dotyczy jego rodziciela:

Ojciec Andrzeja – Konstanty, pracował gdzieś w świecie, w Trębkach bywał rzadko, pamięć o nim zatarła się, gdy umarł. Natomiast dziadek – również Konstanty⁸ – długo żył w pamięci chłopca⁹.

⁶ Tamże, s. 15.

⁷ Patrz: <https://dipp.info.pl/baza-dipp/mazowieckie/powiat-gostyninski/gmina-szczawin-koscielny/dwor-trebki> [dostęp: 13.10.2025 r.].

⁸ Konstanty Franciszek Małkowski był bratem faktycznego dziadka Andrzeja, Ludwika Augustyna Małkowskiego.

⁹ Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, wyd. II uzup., Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1983, s. 7.

Tak przedstawiony obraz Konstantego Rudolfa Małkowskiego wydaje się być wielce niesprawiedliwy. Warto pokusić się o uzupełnienie go, choćby w oparciu o dostępne źródła.

Konstanty Rudolf Małkowski urodził się 17 kwietnia 1848 r.¹⁰ w Giżycach¹¹, gdzie gospodarzyli jego rodzice: Ludwik Augustyn¹² i Antonina Matylda z d. Wojciechowska¹³. Konstanty Rudolf miał też starszego brata – Władysława Izydora¹⁴ (ur. 10 maja 1846 r.) i młodszą siostrę – Matyldę¹⁵ (ur. 25 września 1850 r.).

Nie wiemy wiele o jego młodości. Udało się jedynie ustalić, że w roku 1857, mając 9 lat, rozpoczął naukę w klasie wstępnej szkoły prowadzonej w Warszawie przez Jana Barszczewskiego. Potwierdzenie znajdujemy w notatce prasowej z lipca 1858 r.:

*W dniach 28 i 30 czerwca 1858 roku odbył się na Pensji Wyższej Męskiej przy ulicy Mazowieckiej pod Nrem 1346d¹⁶, przez Jana Barszczewskiego utrzymywanej, examin roczny, na którym następujący uczniowie otrzymali z rąk JW. Prezydującego w Komitecie Examinacyjnym, nagrody ogólne: z klasy wstępnej: (...) Konstanty Małkowski; (...)*¹⁷.

W ostatniej dekadzie czerwca 1859 r. ojciec Andrzeja J. Małkowskiego złożył egzamin roczny i otrzymał „nagrodę ogólną” za wyniki w nauce w klasie pierwszej¹⁸. W kolejnym roku, jako uczeń kończący klasę drugą, został wyróżniony nagrodą książkową¹⁹, a w 1861 r. – ukończył z nagrodą klasę trzecią²⁰. 1 lipca 1865 r. uczniowie Gimnazjum IV, mieszczącego się przy ulicy Marszałkowskiej w Warszawie, otrzymali z rąk „JW. Dyrektora Dyrekcji Naukowej Warszawskiej” nagrody, pochwały i świadectwa ukończenia „całkowitego kursu nauk”²¹, Wśród absolwentów „kursu Gimnazjalnego” znalazł się Konstanty Rudolf Małkowski²². W 1890 r. wziął udział w „zebraniu koleżeńskim” uczniów nieistniejącego już Gimnazjum IV, którzy ukończyli szkołę z tzw. „patentami dojrzałości”²³.

Powyższe ustalenia stawiają pod znakiem zapytania jego udział w Powstaniu Styczniowym, przywoływany w wielu opracowaniach biograficznych. Przy okazji warto wspomnieć, że w 1865 r. ojciec Konstantego Rudolfa – Ludwik Augustyn Małkowski – pełnił obowiązki Sędziego Pokoju Okręgu Gostyńskiego²⁴. Sędzia Małkowski był jednym z sygnatariuszy cytowanej tu deklaracji uległości wobec władz zaborczych:

10 Akt urodzenia spisano w roku 1849.

11 Wieś położona w gminie Ilów, powiat sochaczewski, województwo mazowieckie.

12 Oba imiona podane są w metryce urodzenia. Najczęściej jednak używane jest w publikacjach imię August.

13 Rodzice Konstantego Rudolfa Małkowskiego zawarli małżeństwo 12 kwietnia 1845 r. w Giżycach.

14 Władysław Izydor Małkowski pojął za żonę Aleksandrę Andrault de Langeron.

15 Matylda Małkowska zawarła ślub z Teofilem Tabaczyńskim 8 października 1870 r. w Trębkach.

16 Obecnie – ul. Mazowiecka 4.

17 „Kurjer Warszawski”, R. 38, nr 173 z 5 lipca 1858 r. + dod.

18 „Kurjer Warszawski”, R. 39, nr 202 z 3 sierpnia 1859 r.

19 „Gazeta Warszawska”, nr 167 z 30 czerwca 1860 r.

20 „Gazeta Warszawska”, nr 160 z 5 lipca 1861 r.

21 „Kurjer Warszawski”, R. 44 [tj. 45], nr 147 z 3 lipca 1865 r.

22 „Gazeta Polska”, nr 152 z 8 lipca 1865 r.

23 „Kurjer Warszawski”, R. 70, nr 165 z 17 czerwca 1890 r.

24 „Gazeta Polska”, nr 121 z 30 maja 1865 r. Należy rozważyć, czy byłoby to możliwe, gdyby ktoś z najbliższej rodziny był zaangażowany w powstanie?

Najjaśniejszy Panie!

Działania nierozważnych i niedoświadczonych ludzi sprowadziły na kraj nasz srogie nie-szczęścia! Ośmieleni Twojem nieograniczonym, Najjaśniejszy Panie, miłosierdziem i dobrocią Ojcowską błagamy pokornie o przebaczenie naszej i braci naszych winy. Usiłować będziemy zatrzeć wszelkie ślady chwilowego zbłąkania, które z głębokim żalem oplakujemy. Wynurzając te nasze wiernopoddane uczucia, składamy w najgłębszej pokorze zapewnienie niezłomnej wierności ku Tobie, Najjaśniejszy Panie i Całej Dostojnej Rodzinie.

Wierni poddani.

Łowicz d. 7 Maja 1864 r.²⁵

O podobny stosunek do zaborcy rosyjskiego można podejrzewać również brata sędziego – senatora Konstantego Franciszka Małkowskiego oraz starszego syna sędziego – Władysława Izydora Małkowskiego, kamerjunkra dworu carskiego²⁶ i komendanta częstochowskiej straży ogniowej²⁷.

W okresie popowstaniowym Konstanty Rudolf Małkowski był studentem Szkoły Głównej. Na liście na rok 1866/67 został wykazany jako student II kursu na wydziale matematyczno-fizycznym²⁸.

Początek lat sześćdziesiątych XIX wieku to moment przeprowadzki Małkowskich z Giżyc do majątku w Trębkach. Na obligacjach wyemitowanych w roku 1863 Ludwik Augustyn Małkowski podpisywał się już jako dziedzic tych dóbr. Po jego śmierci w 1887 r. majątek odziedziczył Konstanty Rudolf – być może wraz z rodzeństwem – i samodzielnie gospodarzył w Trębkach. Krzywdzące dlań są stwierdzenia o zaniedbaniu dóbr. Znane było wówczas, między innymi, masło śmietankowe, produkowane w Trębkach już w 1885 r. Musiał być to produkt wysokiej jakości, skoro zdarzały się przypadki „fałszowania i podrabiania” go, co zmusiło ojca Andrzeja J. Małkowskiego do opublikowania ogłoszenia prasowego informującego o dostępności oryginalnego produktu w Warszawie²⁹.

Konstanty Rudolf Małkowski żywo interesował się zagadnieniami gospodarczymi. Warto wspomnieć o jego reakcji na przestarzałe już wydawnictwo cenionego wówczas agronoma Michała Oczapowskiego³⁰, w którym znalazła się między innymi *Instrukcja dla oficjalistów gospodarskich wyższego i niższego rzędu w dobrach instytucjonalnych Marymontu*. W obszernym liście przesłanym do redakcji „Gazety Rolniczej”, komentując zawartość wspomnianego wydawnictwa, przekonywał o pilnej potrzebie opracowania podobnej

25 „Dziennik Warszawski”, nr 185 z 13 sierpnia 1864 r.

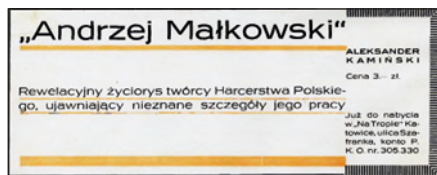
26 Przedstawionego osobiście carowi w czasie jego wizyty w warszawskich Łazienkach 1 września 1897 r., patrz: „Gazeta Polska”, R. 37, nr 201 z 3 września 1897 r.

27 „Pochodnia. Organ Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego” donosił: *Tutejsze towarzystwo szczeni się posiadaniem w swem gronie ludzi, których jedynym celem: nikczemne pochlebstwo rządowi, kosztem godności narodowej i osobistej. Rejent Małkowski za lojalizm mianowany kamerjunkrem, został wybrany na naczelnika straży ogniowej. Idzie on dalej niż nowa ustawa, bo oto zaproponował kolegom, by w dni galowe w mundurach udawali się gremialnie do cerkwi. Czy obywatele Częstochowy w dalszym ciągu nikczemnika tego obdarzać będą zaufaniem i szacunkiem?*, patrz: tamże, nr 6 + dod., r. 1900.

28 Patrz: Lista Studentów Szkoły Głównej za rok nauki 1866/7.

29 „Kurjer Warszawski”, R. 68, nr 316 z 14 listopada 1888 r.

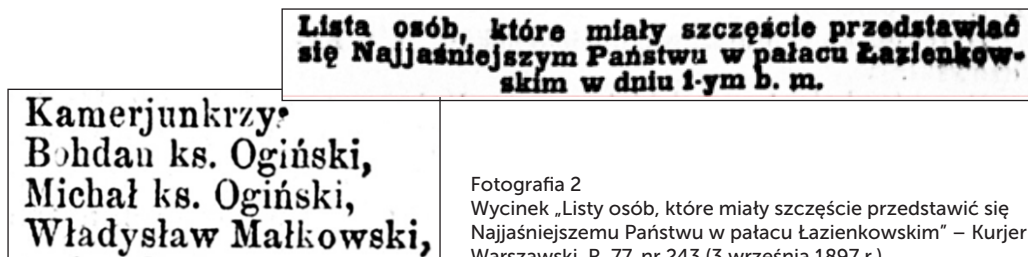
30 Michał Oczapowski (ur. 11 maja 1788 r., zm. 9 stycznia 1854 r.) – polski agronom, profesor Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego, pionier doświadczalnictwa rolniczego, teoretyk rolnictwa.

Fotografia 1

Reklama prasowa pierwszego wydania książki

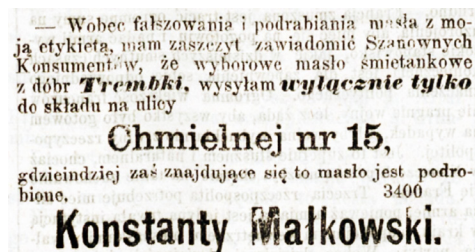
A. Kamińskiego zamieszczona w wydawnictwie „Na Tropie” w 1934 r. (R. 7, nr 9; str. 108).

Fotografia 2

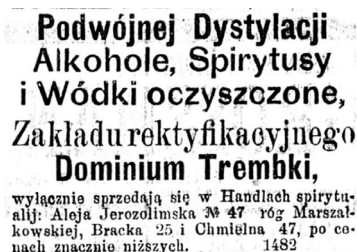
Wycinek „Listy osób, które miały szczęście przedstawić się Najjaśniejszemu Państwu w pałacu Łazienkowskim” – Kurjer Warszawski. R. 77, nr 243 (3 września 1897 r.).

Fotografia 3
Reklama prasowa masła śmietankowego produkowanego w dobrach Trębki – Kurjer Codzienny R.22, nr 10 (10 stycznia 1886 r.).

Fotografia 4

Ogłoszenie prasowe opublikowane w: Kurjer Warszawski. R. 68, nr 316 (14 listopada 1888 r.).

Fotografia 5

Reklama prasowa zakładu rektyfikacyjnego w Trębkach – Kurjer Warszawski. R. 70, nr 328 (27 listopada 1890), str. 9.

instrukcji, uwzględniającej zachodzące zmiany. Jako nagrodę za podjęcie takiej pracy wyznaczył sumę 150 rubli³¹.

Ciekawą informację dotyczącą majątku Trębki zamieścił K. Szelągowski w periodyku „Rolnik i Hodowca” z roku 1891, odnosząc się do zalet „lasu akacjowego”:

W majątku Trębki, w powiecie gostyńskim, guberni warszawskiej, własnością p. Małkowskiego będącym – gdzie gospodarstwo pod każdym względem wzorowo jest prowadzone, widziałem nie tylko wszystkie gościńce, lecz nawet drogi polne i leśne wysadzone akacją, która rośnie tam bez żadnego uszkodzenia wówczas, kiedy posadzone inne gatunki drzewa, ani w dziesiątej części nie unikają ręki psotników³².

Według autora artykułu Konstanty Rudolf Małkowski oświadczył, że co roku każe zbierać „po kilkaset funtów” nasienia akacji, które niedrogo odstępuje wszystkim chętnym.

Wytwarzane w Trębkach produkty wysokiej jakości były wielokrotnie nagradzane na różnego rodzaju wystawach rolniczych. Na wystawie „nasion, zbóż i traw oraz produktów przemysłowo rolnych w muzeum przemysłu i rolnictwa”³³, zorganizowanej w 1891 r. Konstanty Rudolf Małkowski z Trębek został nagrodzony „wielkim medalem srebrnym” w dziale produktów nabiałowych i przetworów owocowych za „masło śmietankowe centryfugalne”³⁴. Rok później, na podobnej wystawie, w dziale spożywczym, srebrnym medalem³⁵ wyróżniono masło z majątku Małkowskiego³⁶ produkowane przy pomocy najnowszej konstrukcji wirówek do odłuszczenia mleka, oferowanych przez firmę Kowalskiego i Trylskiego, o wydajności 22 i 33 garnców³⁷ mleka na godzinę³⁸.

W roku 1895 powróciła na łamy prasy sprawa pracy M. Oczapowskiego oraz przystosowania do warunków krajowych zagranicznego systemu rachunkowości gospodarczej. Jednym z pierwszych inicjatorów zaniechania niepraktycznych systemów rachunkowych był „p. Konstanty Małkowski, znany i światły ziemianin z gub. Warszawskiej”³⁹.

Przytoczone przykłady przeczą więc twierdzeniu o braku zaangażowania ojca Andrzeja J. Małkowskiego w gospodarowanie majątkiem w Trębkach. O nowatorskich rozwiązaniach stosowanych w Trębkach świadczyły kolejne notki w ówczesnej prasie. „Gazeta Rolnicza” wskazywała, że wspomniane dobra odznaczały się „wysoką kulturą przemysłową”, którą osiągnięto długoletnią pracą w zgodzie z hasłem „festina lente”⁴⁰, opartą na stopniowym wprowadzaniu zróżnicowanych upraw. W 1895 r. gospodarka majątku opierała się na uprawie buraków dostarczanych do czterech cukrowni i cykorii, przetwarzanej

31 „Kurjer Warszawski”, R. 70, nr 200 z 22 lipca 1890 r.

32 „Rolnik i Hodowca. Tygodnik przemysłowo-rolniczy”, R. 8, nr 7 z 19 lutego 1891 r.

33 „Kurjer Codzienny”, R. 27, nr 74 z 15 marca 1891 r.

34 „Gospodarz i Przemysłowiec. Tygodnik ilustrowany poświęcony sprawom rolnictwa, przemysłu i handlu rolniczego”, R. 4, nr 11 z 4 marca 1891 r. Centryfuga to dawne określenie wirówki, w tym przypadku – służącej do produkcji masła.

35 „Gazeta Rolnicza”, R. 32, nr 50 z 17 grudnia 1892 r.

36 „Kurjer Warszawski”, R. 72, nr 309 z 7 listopada 1892 r.

37 Garniec – miara objętości cieczy i ciał sypkich, równa (garniec warszawski) niespełna 4 litrom.

38 „Kurjer Warszawski”, R. 72, nr 335 z 3 grudnia 1892 r.

39 „Korespondent Rolniczy, Handlowy i Przemysłowy”, R. 44, nr 24 z 5 sierpnia 1895 r.

40 „Festina lente” (łac.) – „śpiesz się powoli”.

we własnej suszarni. Podmokłe tereny osuszono drenami, a torf⁴¹ wydobywano sposobem mechanicznym. Obszerne łąki sprzyjały rozwijaniu produkcji mleczarskiej. Nowoczesny młyn parowy w Trębkach dzięki najnowszym urządzeniom mechanicznym przerabiał 50 000 korców⁴² ziarna rocznie⁴³. Przywołując przykład Trębek, prasa donosiła o nowościach w zakresie karmienia bydła wprowadzanych w niektórych posiadłościach ziemskich. Eksperymentalna mieszanka składała się z 60% melasy i 40% proszku torfowego. Nie tylko tuczono nią krowy i woły, ale nawet karmiono konie⁴⁴. Kolejną dziedziną, w której stawiano za przykład majątek w Trębkach, była uprawa wierzby koszykarskiej, służącej okolicznym włościanom do wyplatania koszyków⁴⁵.

W latach dziewięćdziesiątych XIX w. działała tu też gorzelnia, której wyroby reklamowano w warszawskiej prasie.

Przywołane wyżej przykłady wskazują, że Kamiński mocno uprościł obraz dóbr i działań Konstantego Rudolfa Małkowskiego.

Odzwierciedlenia w dokumentach nie znajduje również chętnie powtarzana w kolejnych opracowaniach informacja o związkach Józefa Małkowskiego⁴⁶ z Powstaniem Styczniowym:

Andrzej już bardzo wcześnie stał się wrażliwy na polskiego „ducha czasu”, pociągała go legenda ostatniego powstania, z którym był związany pradziad, sędzia⁴⁷ Józef Małkowski (...)»⁴⁸.

Kolejny fragment przywołanej książki, wymagający komentarza, dotyczy sprzedaży majątku w Trębkach. Kamiński pisał tylko:

Około 1898 r. folwarczek został sprzedany – stary pan Małkowski nie mógł podolać trudom utrzymania domowych nauczycieli a dorastające dzieci potrzebowały nauki szkolnej⁴⁹.

W rzeczywistości Konstanty Rudolf Małkowski sprzedał Trębki Witoldowi Radziszewskiemu dopiero 7 marca 1900 r., co potwierdzono w akcie sporządzonym w Warszawie, przed notariuszem Markiem Borkowskim⁵⁰. Ówczesna prasa donosiła, że dobra Trębki obejmowały w tamtym czasie obszar 93 włók. Stanowiły „jeden z lepszych majątków gub. Warszawskiej” i posiadały „wielki młyn parowy, parową suszarnię cykorii, takąż eksploatację torfu i inne zakłady przemysłowe”⁵¹. Jeśli miarą wspomnianego arealu była tzw. włoka „nowopolska”, odpowiadająca ponad 16 hektarom, to „folwarczek” miał około 1500 hektarów.

41 „Gazeta Handlowa” donosiła: *łożyska torfowe rozłożone na 148 morgach, przecięciowo głębokie 9 stóp, zatem potężne około pół miliona sążni kubicznych w ziemi, torfu w doskonałym gatunku*. Patrz: „Gazeta Handlowa. Pismo poświęcone handlowi, przemysłowi fabrycznemu i rolniczemu”, R.11, nr 65 z 24 marca 1874 r.

42 Korzec – dawna jednostka objętości, stosowana dla ciał sypkich. Różna w zależności od regionu, np. korzec nowopolski był równy około 120 litrom.

43 „Gazeta Rolnicza”, R. 35, no 31 z 3 sierpnia 1895 r.

44 „Kurier Codzienny”, R. 32, nr 77 z 5 marca 1896 r.

45 „Kurier Codzienny”, R. 33, nr 197 z 19 lipca 1897 r.

46 Józef Małkowski zmarł w 1864 r., w wieku 78 lat. Trudno przypuszczać, by mógł wziąć czynny udział w powstaniu.

47 Obowiązki sędziego pokoju sprawował dziadek Andrzeja – Ludwik Augustyn Małkowski.

48 Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, wyd. II uzup., Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1983, s. 8.

49 Tamże, s. 9–10.

50 Skorowidz alfabetyczny kancelarii Marka Borkowskiego, notariusza w Warszawie, rok 1900.

51 „Kurier Codzienny”, R. 36, nr 67 z dnia 8 marca 1900 r.

Dalej Aleksander Kamiński pisał:

Wywieziony z Królestwa kapitalik⁵² Konstanty Małkowski ulokował w akcjach jednego z banków krakowskich – Krakowskiego Towarzystwa Pomocy Kredytowej – dzięki czemu mógł objąć stanowisko dyrektora tego banku⁵³.

W 1905 r. głośna była afera finansowa nazywana „sprawą Angelusa”⁵⁴, szeroko komentowana w ówczesnej prasie i... konsekwentnie pomijana przez wszystkich biografów rodziny Małkowskich. Oskarżony w tej sprawie Konstanty Rudolf Małkowski, ścigany listem gończym w zaborze austriackim, po ucieczce do Kongresówki ukrywał się aż do śmierci w Częstochowie, u swojego brata Władysława Izydora Małkowskiego. Prawdopodobnie na skutek tej sprawy doszło do utraty majątku i pogorszenia warunków życia Małkowskich oraz przyczyniło się do wymazywania pamięci o ojcu Andrzeja J. Małkowskiego przez rodzinę. W roku 1905 matka Andrzeja – Helena za pośrednictwem prasy informowała o miejscu pobytu męża, przebywającego u „śmiertelnie chorego stryja”⁵⁵. Sprawa wypłynęła ponownie w roku 1907, kiedy:

Mogiłę Angelusa, który wybrał raczej śmierć⁵⁶ niż hańbę więzienia, porosła już trawa, ale echo tej sensacyjnej sprawy odezwało się znowu — i być może, że karząca dłoń sprawiedliwości dosięgnie także złego ducha Angelusa i głównego aferzystę, największe z oszukańczych manipulacji w lombardzie ciągnącego zyski, mianowicie K. Małkowskiego, któremu pozostawiono czas do ucieczki⁵⁷.

W dalszej części artykułu pisano:

(...) głównym wspólnikiem Angelusa był, niejaki Konstanty Małkowski, kapitalista z Królestwa. Ten Małkowski, czując nad głową miecz karzącej sprawiedliwości, w ostatniej chwili czmychnął z Krakowa i znikł, przepadł, jak kamień w wodę. Nie pomogły rozesłane za nim listy gończe, Małkowski zdołał tak się ukryć, że go nie można było znaleźć, chociaż opinia publiczna mówiła dość głośno, że (...) schronił się do Królestwa i że tam przebywa⁵⁸.

Władze rosyjskie postanowiły podjąć dochodzenie przeciw Konstantemu Rudolfowi Małkowskiemu i zażądały akt dotyczących sprawy, które przesłano do Piotrkowa. Za interesowanie opinii publicznej „sprawą Angelusa” mogło przyczynić się do porzucenia przez Andrzeja Juliusza Małkowskiego Krakowa na rzecz nauki w Tarnowie i Lwowie.

Kamiński stwierdził, że „w czerwcu 1905 r. zmarł Konstanty Małkowski. Andrzej zaczął odczuwać niepokój o matkę”⁵⁹.

52 Zdrobnienie nieadekwatne do rzeczywistej sumy wniesionego kapitału.

53 Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, wyd. II uzup., Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1983, s. 11.

54 Sprawa była szeroko komentowana w ówczesnej prasie, m. in. w dodatku nadzwyczajnym do „Nowej Reformy”, patrz: R. 24, nr 225 z 3 października 1905 r.

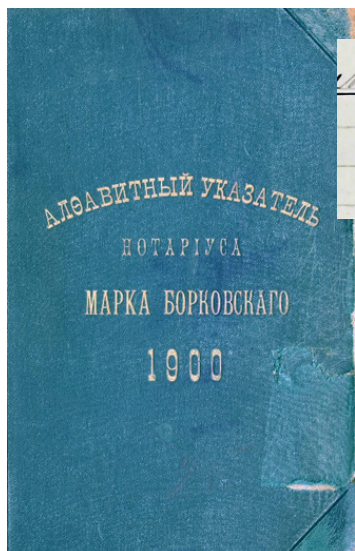
55 Mowa o Władysławie Izydorze Małkowskim, który zmarł w roku 1911. Patrz: „Głos Narodu. Dziennik polityczny”, wydanie poranne, nr 50 z 28 lutego 1905 r.

56 Włodzimierz Angelus popełnił samobójstwo jesienią 1905 roku, w Krakowie.

57 „Nowiny. Dziennik niezawisły demokratyczny ilustrowany”, R. 5, nr 68 z 10 marca 1907 r.

58 Tamże.

59 Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, wyd. II uzup., Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1983, s. 21.

Маковского Константина	Акт о продаже	1012
от-дсе	Акт о покупке	1014
от-дсе	Завещание	1024
от-дсе	Акт о покупке	1038

Fotografia 6

Oktádka skorowidza alfabetycznego Kancelarii Marka Borkowskiego – notariusza w Warszawie oraz wycinek dotyczący numerów spraw prowadzonych na zlecenie Konstantego R. Małkowskiego (m.in. aktu sprzedaży) – rok 1900 r.

Fotografia 7
Wpis rejestracyjny Krakowskiego Towarzystwa Pomocy Kredytowej w wykazie Stowarzyszeń – Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskiem za Rok 1904. R. 31, 1904 r.

— 378. Krakowskie Tow. pomocy kredytowej, stow. zar. z ogr. por.

Rok zał.: 1901. Statut z dnia 15 czerwca 1901, zar. w sądzie krajowym w Krakowie dnia 28 czerwca 1901 l. cz. Firm. 559/1 stow. II, 89.

Dyrekcya: Rudolf Konstanty Małkowski, Włodzimierz Angelus i Dr. Józef Górski. Urzędnik: Bronisław Kłosiński.

Fotografia 8
Informacja prasowa Heleny Małkowskiej z 1905 r.

Pani Helena Małkowska prosi nas o zaznaczenie, że mąż jej, (współwłaściciel zakładu zastawniczego Angelusa) wcale nie uciekł do Królestwa, ale był zmuszony nagle wyjechać do Częstochowy, do śmiertelnie chorego stryja.

Fotografia 9
Informacja prasowa zamieszczona w wydawnictwie Dziennik Powszechny: pismo codzienne, polityczno-społeczne R. 25, nr 69 (11 marca 1907 r.), str. 3.

== W Piotrkowie odbędzie się sensacyjny proces przeciw Konstantemu Małkowskiemu b. głównemu akcyonariuszowi zakładu zastawniczego Angelusa w Krakowie. W czasie śledztwa przeciw Angelusowi, skazanemu niedawno za oszustwo, Małkowski był już przesłuchiwany. Obecnie na żądanie władz austriackich, toczyć się będzie proces. Akta krakowskiego sądu krajowego już zostały wysłane.

Wzmianka ta dotyczyła w rzeczywistości śmierci senatora Konstantego Franciszka Małkowskiego⁶⁰, zaś Konstanty Rudolf Małkowski zmarł faktycznie 28 lipca 1907 r., w Częstochowie, i tam też został pochowany na Cmentarzu św. Rocha⁶¹.

Kolejnym autorem, który niestety nie wykorzystał w pełni możliwości kontaktu z najbliższymi Andrzeja J. Małkowskiego, był Juliusz Dąbrowski⁶². Ograniczył się on do wywiadu z matką Andrzeja, niewnoszącego zbyt wiele do historii rodziny. W tekście, opublikowanym w *Wieściach Złotowych*, Helena Małkowska stwierdziła ponoć:

Mieszkaliśmy wtedy w ładnym dworze (spoglądamy na staroświecką fotografię) w Trębkach, to niedaleko Kutna. Majątek był dawniej bardzo duży, ale Moskale wielką część skonfiskowali. Bo pan sędzia (Ludwik Małkowski, dziad Andrzeja) zamieszany był mocno w powstaniu; (...)»⁶³.

Sprawa udziału rodziny Małkowskich w Powstaniu Styczniowym została częściowo wyjaśniona wyżej. W świetle tych ustaleń wspomniana przez panią Helenę konfiskata nie miała zatem podstaw. Być może przekonanie o dokonanej konfiskacie powstało w oparciu o sprawę z 1897 r., która znalazła swój finał w sądzie. Chodziło wówczas o dokonaną 15 lat wcześniej zamianę terenów we wsi Modrzew, należących do Andrzeja Dziecinnika, przylegających do dóbr Małkowskich, na 40 morgów ziemi dworskiej położonych w innym miejscu. W 1886 r. nasilił się konflikt dotyczący podziału gruntów i poczynionych tam inwestycji. Doprowadził on do zamieszek między włościanami, parobkami dworskimi i geometrą powiatowym, kończąc się interwencją policji⁶⁴. W trakcie postępowania prokurator oskarżył włościan o stawianie oporu władzy, a sąd skazał włościan na kary więzienia lub aresztu⁶⁵. Pani Helena Małkowska po wielu latach mogła całkiem nieświadomie zinterpretować tamte wydarzenia jako konsekwencje Powstania Styczniowego, utrwalając w ten sposób narrację o konfiskacie dóbr przez carat.

Sporo zamieszania do biografii Konstantego Rudolfa Małkowskiego wprowadzili w publikacjach również inni autorzy odnoszący się do dziejów rodziny Małkowskich. Niejednokrotnie wyciągali mylne wnioski, niepoparte źródłami. Na ich przekazach od lat bazują kolejne pokolenia harcerzy i historyków-amatorów. Barbara Wachowicz⁶⁶ w książce *Druhu Oleńko! Druhu Andrzeju! Gawęda o twórcach Harcerstwa Polskiego, Oldze i Andrzeju Małkowskich*⁶⁷ we właściwym sobie stylu stwierdziła jednoznacznie, że:

Konstanty Małkowski miał lat 15, gdy poszedł do powstania.(...) W jakim oddziale walczył? Nie wiadomo. Jego udział musiał być na tyle znaczący, że skonfiskowano lwią część Trębek, liczących pół tysiąca hektarów»⁶⁸. Od Sybiru uratował Konstantego (...) młodociany wiek. Długo

60 Konstanty Franciszek Małkowski zmarł 17 czerwca 1905 r. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

61 Grób Konstantego Rudolfa Małkowskiego znajduje się w sektorze 10, w rzędzie 4, pod numerem 6.

62 Juliusz Dąbrowski (ur. w 1909 r. w Krakowie, zm. w 1940 r. w Palmirach) – prawnik, instruktor harcerski, harcmistrz.

63 „Wieści Złote. Dziennik Jubileuszowego Złotu Harcerstwa Polskiego”, nr 1 z 11 lipca 1935 r.

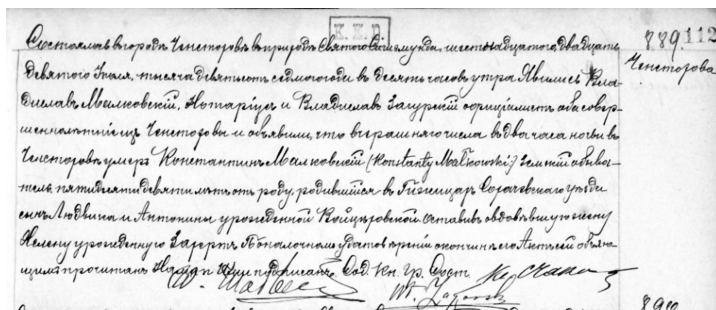
64 Dodatek poranny do „Kurjera Warszawskiego”, R. 76, nr 182 z 3 lipca 1896 r.

65 „Kurjer Poranny”, R. 21, nr 84 z 25 marca 1897 r.

66 Barbara Maria Wachowicz-Napiórkowska (ur. w 1937 r. w Warszawie, zm. w 2018 r. w Warszawie) – polska pisarka, reportażystka, autorka biografii wielkich Polaków, fotografik, scenarzystka i publicystka.

67 Barbara Wachowicz, *Druhu Oleńko! Druhu Andrzeju! Gawęda o twórcach Harcerstwa Polskiego, Oldze i Andrzeju Małkowskich*, Oficyna Wydawnicza RYT, Warszawa 1995.

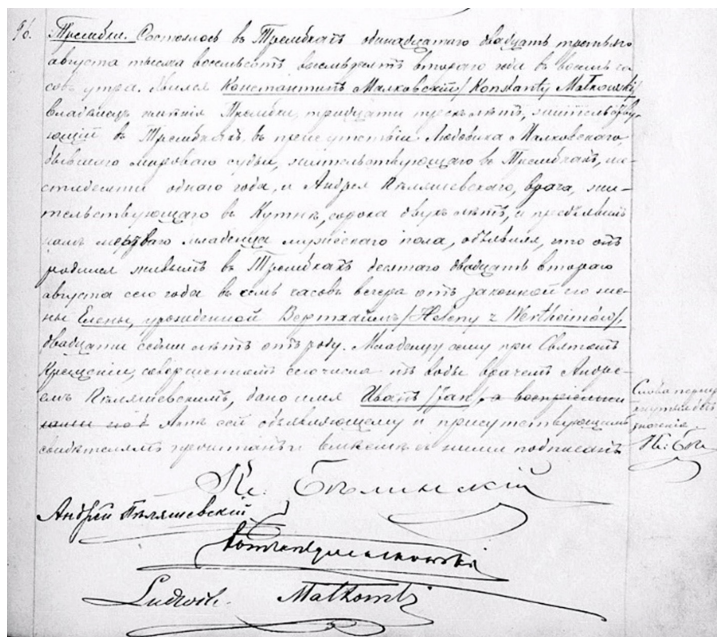
68 Jak wynika z wcześniejszych wyliczeń, majątek Trębki liczył w chwili sprzedaży około 1500 hektarów.

Fotografia 10
Akt zgonu Konstantego
Rudolfa Małkowskiego
sporządzony w Częstochowie
w parafii św. Zygmunta
w 1907 r.

Fotografia 11
Informacja prasowa zawiadamiająca
o śmierci Heleny z Wertheimów Małkowskiej.

† Ś. p. Helena z Wertheimów, Konstantego **Małkowskiego** małżonka, zakończyła życie w dniu 27 b. m., w wieku lat 27, w dobrach Trembki. Wyprowadzenie zwłok na ementarz miejscowy nastąpi, we wtorek, dnia 29 b. m., o godzinie 11-ej przed południem. Stroskany mąż wraz z rodziną zapraszają krewnych, przyjaciół i znajomych do oddania ostatniej posługi zmarłej.

Fotografia 12
Akt urodzenia Jana
Małkowskiego
spisany w parafii w Trębkach.

*ważył w sobie decyzję założenia rodziny. Uczynił to dopiero w roku 1886, dobiegając sędziwej jak na owe czasy czterdziestki*⁶⁹.

Sprawa domniemanego udziału Konstantego Rudolfa Małkowskiego w powstaniu i konfiskata „lwiej części” majątku w Trębkach została częściowo rozstrzygnięta przy wcześniejszych komentarzach. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że Konstanty Rudolf Małkowski „długo ważył w sobie decyzję założenia rodziny”, jednak autorka nie wspomniała nic o jego pierwszym małżeństwie, zawartym w 1881 r.

Teodor Jeske-Choiński, w artykule *Finansyera a towarzystwo warszawskie*, pisał:

*Łatwiej ożenić się z bogatą panną, choćby z żydówką, aniżeli zdobyć sobie własną pracą prawo do życia. I oto, jak powstają koligacje bankierów-konsulów. Pieniądze łączą się z nazwiskiem szlacheckim, złoto z tradycją rodową. Takich małżeństw mieszanych zeswatała Warszawa w ostatnich latach bardzo dużo. Korowód ten rozpoczął hr. Karol Zamoyski z p. Kronenberg. (...) A z panną Wertheim ożenił się Małkowski (...). W ten sposób, bardzo prosty, bardzo zwyczajny, wchodzi finansyera warszawska do naszego towarzystwa*⁷⁰.

Były więc to tzw. „małżeństwa z rozsądku”, łączące pozycję towarzyską z... finansami.

Ze związku Konstantego Rudolfa Małkowskiego z Heleną Eleonorą Michaliną z Wertheimów przyszedł na świat syn Jan⁷¹. Nowo narodzone dziecko i jego matka zmarli w ciągu zaledwie tygodnia⁷². W cztery lata po tych tragicznych wydarzeniach, 27 października 1886 r., ojciec Andrzeja ponownie stanął na ślubnym kobiercu:

*Wczoraj w kościele ewangelicko-augsburskim, superintendent Manitius, pobłogosławił związek małżeński p. Konstantego Małkowskiego, dziedzica dóbr Trembki w gostyńskim z panną Heleną baronówną Zachert. Do ołtarza prowadzili pannę młodą pan Stanisław Rudnicki i p. Grzybowski, obywateli, pana młodego siostra panna Natalia baronówna Zachert i panna Ludwika Alt. Od ołtarza stryj pana młodego senator Małkowski i wuj panny młodej bar. Wilhelm Zachert, pana młodego senatorowa Małkowska i matka bar. Paulina Zachert. Potem orszak weselny udał się na obiad do salonów hotelu Europejskiego, gdzie w gronie krewnych i przyjaciół długo przeciągała się wesola biesiada. Dziś grono weselne odprowadzało państwa młodych, udających się w podróż za granicę na kolei warszawsko-wiedeńską i żegnając nadobną parę, szczęść Boże i do widzenia życzone*⁷³.

Można mniemać, że obu małżeństwom Konstantego Rudolfa Małkowskiego, obok porywów serca – towarzyszył głos rozsądku. Nie był to zresztą odosobniony przypadek⁷⁴.

Niewiele o ojcu Andrzeja pisał Wacław Błazejewski⁷⁵. W książce *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*⁷⁶ wspominał, że rodzina Małkowskich miała „tradycje patriotyczne

69 Barbara Wachowicz, *Druhu Olenko!...*, s. 24.

70 „Gazeta Lwowska”, R. 92, nr 49 z 1 marca 1902 r.

71 Urodzony i zmarły 22 sierpnia 1882 r. w Trębkach.

72 Helena Eleonora Michalina z Wertheimów Małkowska zmarła 27 sierpnia 1882 r. w Trębkach, w wieku 27 lat.

73 „Kurier Warszawski”, R. 66, nr 298b z 28 października 1886 r.

74 Podobnie wyglądały rodzinne koligacje z Zachertami – druga żona Konstantego Rudolfa Małkowskiego, a także małżonka Konstantego Franciszka Małkowskiego, Aleksandra – córka Edwarda i Ludwika Zachertów – wywodziły się z rodzin bogatych przemysłowców, wyznających ewangelicyzm.

75 Wacław Błazejewski (ur. w 1902 r. w Warszawie, zm. w 1986 r. w Warszawie) – polski wydawca, historyk harcerstwa, harcmistrz, kierownik Centralnego Archiwum Harcerskiego, kierownik Harcerskiego Biura Wydawniczego.

76 Wacław Błazejewski, *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1995.

i wojskowe”. Ów autor napisał też biogram Andrzeja Juliusza Małkowskiego zamieszczony w *Polskim Słowniku Biograficznym*⁷⁷. Tu ponownie przywołał tradycje patriotyczne i żołnierskie tej ziemiańskiej rodziny. Pisał również o konfiskacie dóbr w Trębkach za „prowadzenie polskich nielegalnych szkółek wiejskich”⁷⁸. Nieprawdziwe jest stwierdzenie, jakoby matka Andrzeja, Helena Zachert, „po śmierci męża poślubiła jego brata”⁷⁹. Niestety, Błażejewski, podobnie jak inni autorzy, sięgnął po informacje o historii rodziny niemające potwierdzenia w źródłach.

Wskazane wyżej nieścisłości pojawiły się również w publikacji Edyty Głowackiej-Sobiech⁸⁰ *Twórcy polskiego skautingu – Olga i Andrzej Małkowscy*. Autorka przywołuje wizję rodziny ziemiańskiej „o silnych tradycjach patriotycznych i żołnierskich”. Píše też:

*Ojciec Andrzeja (...) w młodości brał udział w powstaniu styczniowym, za co władze skonfiskowały mu pół tysiąca hektarów majątku w Trębkach. Późno założył rodzinę. Rzadko bywał w domu, stąd w głowie małego Andrzeja nie pozostawiła jego osoba zbyt wielu wspomnień*⁸¹.

Sprostowania wymaga też informacja mówiąca o śmierci ojca Andrzeja:

Rok 1898 jest dla biografii Małkowskiego ważny z innego jeszcze powodu, w tym bowiem czasie umarł jego ojciec, Konstanty-junior, i młody Andrzej przeszedł pod opiekę swojego stryjecznego dziadka.

W przypisach autorka przywołała informację o śmierci ojca Andrzeja w roku 1905. Rzeczona data odnosi się jednak do zgonu senatora Konstantego Franciszka Małkowskiego. W rzeczywistości po śmierci Konstantego Rudolfa Małkowskiego w roku 1907 Andrzej i jego rodzeństwo przeszli pod opiekę prawną brata swojego ojca – Władysława Izzydora Małkowskiego.

Niewiele informacji o wczesnych dziejach rodziny Małkowskich można znaleźć także w *Harcerskim Słowniku Biograficznym*, wydawanym cyklicznie przez Muzeum Harcerstwa w Warszawie. W pierwszym tomie znalazł się biogram Andrzeja Juliusza Małkowskiego opracowany przez Janusza Wojtycę⁸². Autor przywołał popularne stwierdzenia o jego narodzinach „w rodzinie ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych i żołnierskich” oraz konfiskacie znacznej części majątku Małkowskich „za udział ojca Andrzeja w powstaniu styczniowym”⁸³.

77 *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Polska Akademia Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974.

78 Tamże, s. 444.

79 Władysław Izydor Małkowski, żonaty z Aleksandrą z d. Andrault de Langeron, był opiekunem prawnym dzieci swojego zmarłego brata.

80 Prof. dr hab. Edyta Głowacka-Sobiech (ur. 1972 r.) – historyczka, pedagoga i filolożka romańska, autorka i współredaktorka książek oraz artykułów z zakresu historii wychowania, historii harcerstwa oraz historii kobiet. Absolwentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu Szczecińskiego.

81 Edyta Głowacka-Sobiech, *Twórcy polskiego skautingu – Olga i Andrzej Małkowscy*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2003.

82 Dr hab. Janusz Wojtyca, prof. UAFM (ur. 1952 r.) – historyk i pedagog, doktor habilitowany nauk humanistycznych (2016 r.). W latach 2006–2011 kierownik Studiów Podyplomowych „Bezpieczeństwo publiczne i zarządzanie kryzysowe” na Wydziale Pedagogicznym Akademii Pedagogicznej/Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Od 2016 r. profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie.

83 *Harcerski Słownik Biograficzny*, t. I pod red. Janusza Wojtycy, Warszawa 2006.

wieczorem. w Pułtuskim szpitalu umarł Mariusz Małkowski lat dwadzieścia pięć miesięcy urodzony w Warszawie z Heleny Małkowskiej. Po przekoronaniu się natychmiast odepisał Ma-

Fotografia 13
Wycinek z Aktu zgonu Mariusza Małkowskiego (numer 21) spisany w Pułtusk w dniu 14 stycznia 1917 r.

Fotografia 14
Informacja prasowa
– „Wyzwolenie: miesięcznik poświęcony walce z alkoholizmem i sprawie odrodzenia narodowego”.

ZAKOPANE

„KLEMENSÓWKA“

PIERWSZORZĘDNY HOTEL-PENSYONAT

W najpiękniejszym i najzdrowszym położeniu Zakopanego, naprzeciw parku klimatycznego, wśród 4-morgowego parku, przy ulicy Jagiellońskiej 38. — Telefon Nr 31. — 50 pokoi wykwinicie urządzonych. — Wodociągi. Kanalizacja, Łazienki, Lawn-Tennis. — Koni i powozy. — Elektryczne oświetlenie.

Piersiowo chorych nie przyjmuje się.

Dom w ziemi zamknięty.

Pokoje od 2 K., en pension od 7 K. dziennie.

Fotografia 15
Reklama prasowa pensjonatu „Klemensówka”.

Fotografia 16
Pocztówka – Kościół parafialny Świętej Rodziny w Zakopanem, rok 1913 – serwis polona.pl.

Tymczasem, w świetle dotychczasowych ustaleń, należałoby przychylić się raczej do stwierdzenia, że to Andrzej Juliusz Małkowski oraz jego rodzeni bracia – Kazimierz Konstanty i Mariusz swoimi czynami dali wyraz prawdziwego patriotyzmu.

Analizując dotychczasowe publikacje, można odnieść wrażenie, że Konstantego Rudolfa Małkowskiego świadomie wymazano z pamięci rodziny⁸⁴, a biografowie jego syna, bazując na przekazach, nie zadali sobie trudu, by ukazać tę postać w prawdziwym świetle. Szczególnie razi niewykorzystanie dostępnych źródeł przez historyków, względnie całkowite pominięcie wiadomości, jakich dostarczała ówczesna prasa.

Ślub Andrzeja Juliusza Małkowskiego

Warto poszerzyć również wiedzę o jedno z najważniejszych wydarzeń w prywatnym życiu Andrzeja Juliusza Małkowskiego – jego małżeństwo. Autorzy not zamieszczonych w obu przywołanych już słownikach biograficznych ograniczyli się jedynie do stwierdzenia, że 19 czerwca 1913 r., w Zakopanem, Andrzej Juliusz Małkowski poślubił Olę Drahonowską. Nadto Wacław Błazejewski wspominał, że Małkowski „tuż przed wyprawą do Anglii⁸⁵ (...) przeniósł się do Zakopanego, gdzie pracował jako nauczyciel gimnazjalny, ucząc języka angielskiego i gimnastyki”. Pozostałe, wspomniane wcześniej publikacje, nie wnoszą zbyt wielu istotnych informacji na temat tego wydarzenia.

Aleksander Kamiński w książce *Andrzej Małkowski* pisał:

Wkrótce po powrocie Andrzeja z pierwszego pobytu w Londynie (wiosną 1912 r.) Olga zaczęła chorować: wykryto coś niepokojącego w szczycie prawego płuca. Dobry diagnosta zalecił dłuższy pobyt w górach. Gdy w toku biegnących miesięcy stany podgorączkowe nie mijały, Olga i Andrzej zdecydowali się wziąć ślub i przenieść się ze Lwowa do Zakopanego.

W praktyce – najpierw nastąpił wyjazd i dopiero w kilka dni potem – ślub (19 VI 1913 r.). Mieli dość czasu na przeprowadzenie ślubnych formalności. Zarówno Andrzej nie przeciążony pracami organizacyjnymi, jak i Olga skazana przez lekarzy na przymusowy odpoczynek mogli dysponować sobą swobodnie.

– Oby tylko Kazimierz zdążył na czas przyjechać z Fryburga⁸⁶. – Kazimierz to brat-skaut, lekarz i kapłan studiujący we Fryburgu, ksiądz Kazimierz Lutosławski.

– Ślub w skautowych mundurach, dany przez księdza-skauta. Zaczynamy prawdziwie po skautowsku nasze małżeństwo. Ksiądz Lutosławski przyjechał!

(...) Zamieszkali (po krótkim pobycie w „Klemensówce”) w surowej, lecz jakże pięknej chałupie Józefa Karpiela na Brzyzku w Kościeliskach⁸⁷.

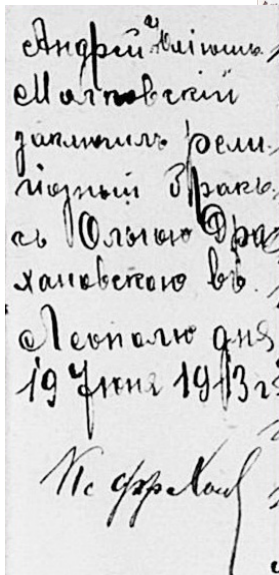
W książce *Druhno Oleńko! Druhu Andrzeju! Gawęda o twórcach Harcerstwa Polskiego, Oldze i Andrzeju Małkowskich* Barbara Wachowicz pisała:

84 W akcie zgonu jego syna, Mariusza, zmarłego 5 stycznia 1917 r. w pułtuskim szpitalu, zapisane zostało jedynie imię matki – Heleny.

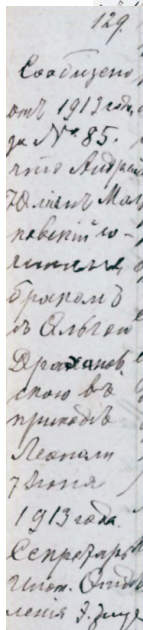
85 Wyjazd na III Wszechbrytyjski Zlot Skautów w Birmingham.

86 3 czerwca 1913 r. Andrzej J. Małkowski wysłał ze Lwowa do ks. Kazimierza Lutosławskiego telegram informujący o zaplanowanym na 19 czerwca terminie ślubu.

87 Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, wyd. II uzup., Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1983, s. 116–117.

Fotografia 17
Akt urodzenia Andrzeja Juliusza Matkowskiego
spisany w Trębkach z adnotacją o ślubie
zawartym we Lwowie.

Fotografia 18

Drugi z aktów urodzenia Andrzeja Juliusza Małkowskiego
spisanych w parafii w Trębkach w 1890 r.

W liście do druha Leonharda z 1968 roku Olga informowała lakonicznie: „Zarówno moja rodzina, jak i rodzina Andrzeja były przeciwne temu ślubowi, gdyż ja byłam wówczas chora na gruźlicę”.

Wyobrażamy sobie obie matki (ojciec Andrzeja już nie żył, ojciec Olgi utrzymywał wątki kontakt z rodziną) panią Helenę z Zachertów Małkowską i Zofię z Divischów Drahonowską patrzące na owe kandydatyry na synową i zięcia. Schorowana dziewczyna, u której po zapaleniu płuc stwierdzono początek w tych czasach nieomal nieuleczalnych – suchot, w dodatku emancypowana skautka, niestabilizowana artystka-pianistka. Czyliż to była żona dla Andrzeja?

Niespokojny duch, student politechniki, z indeksem wypchanym dziesiątkami dodatkowych wykładów, z porzuconymi od kwietnia 1910 roku studiami, coś tam zarabiający już jako nauczyciel angielskiego (przedmiotu nadobowiązkowego!) w dwóch gimnazjach Iwowskich, z centralnych władz skautingu podobno usunięty, prowadzący jakąś „drużynę batiarów spod ciemnej gwiazdy”. Byłby to mąż dla Oleńki?

„Uciekłam z domu, gdyż groził mi wyjazd do sanatorium doktora Dłuskiego w Zakopanem na długą kurację, której bałam się jak ognia” – pisała Olga po latach Leonhardowi.

19 czerwca 1913 roku odbył się w Zakopanem pierwszy polski ślub harcerski. W harcerskich mundurach. Ze świadkami-harcercami. Celebrowany przez księdza-harcercza. Kazimierz Lutosławski „Szary”, studiujący podówczas teologię w Szwajcarii, specjalnie przyjechał z Fryburga do Zakopanego, by im udzielić błogosławieństwa. Świadkowali – siedemnastoletni brat Andrzeja, Mariusz Małkowski, student politechniki, i Jan Przybyła-Sierakowski, o którym Olga powie: „els, harcerz i przyjaciel Andrzeja, z pochodzenia Ślązak”. Któż z nich mógł przypuszczać, jak zawile i tragiczne czekają ich losy?

Ksiądz Lutosławski zostanie podczas wojny i rewolucji w latach 1916-1918 komendantem Chorągwi Harcerzy Polskich w Moskwie i cudem ocaleje. Dwaj jego starsi bracia, Marian i Józef⁸⁸, zaangażowani w tworzenie polskich sił zbrojnych na terenie Rosji, zostaną rozstrzelani bez sądu przez bolszewików jesienią 1918 roku. (...)

Mariusz Małkowski, żołnierz 1 pułku artylerii Legionów, ciężko ranny umrze samotnie daleko od bliskich w szpitalu pułtuskim, mając zaledwie 25 lat.

Przybyła-Sierakowski będzie tym, który napisze nekrolog Andrzeja, zaczynający się od słów: „Zginął w służbie dla Ojczyzny”, a sam zginie zamordowany przez Niemców w obozie koncentracyjnym Oświęcim...⁸⁹

I tylko ona jedna – ta zagrożona gruźlicą Olga – przeżyje ich wszystkich wiele, wiele lat...

Na ślubnych zdjęciach tacy są piękni, jaśni, świetliści... Druh Andrzej, drużna Oleńka. Na szarości jej mundurka gorzej czerwienią korale! Dar babci senatorowej. Ona jedna – sędziwa małżonka senatora Konstantego Małkowskiego, Aleksandra, zaaprobowwała wybór Andrzeja, przybyła na ślub, matkowała młodej parze. Te korale staną się najpiękniejszym symbolem złotu harcerskiego odbywającego się w stulecie urodzin Oleńki i Andrzeja pod hasłem „O czerwone korale braterstwa!”.

Dziś rocznica mego ślubu... Do modlitwy strumieni smreków, skał przyłączyła się modlitwa dwu ludzkich serc modlitwa młodości, modlitwa zachwycenia, radości, tęsknoty. W pamiętniku Oleńki z 1925 roku (którego maleńki urywek wydobyla z Anglii drużna Grażyna

88 Marian (ur. w 1871 r.) był starszy, a Józef (ur. w 1881 r.) – o rok młodszy od Kazimierza (ur. w 1880 r.).

89 Uwięziony w obozie 11 czerwca 1942 r. otrzymał numer 39217. Zginął 11 sierpnia 1942 r. w KL Auschwitz.

[illegible]

Fotografia 19
Dokument zawarcia małżeństwa
Andrzeja i Olgi Małkowskich spisany
we Lwowie – Archiwum Główne Akt
Dawnych w Warszawie.

48.	1913. Junij 19.	Matkowski Andreas Julius. fin.) magister lingue biblicae in gymnasio diocel. in Trembki. gubern. Varsoviense. distr. Godyńsk. na wie.	R. 24 C. 2	Łódź	Włga Diakonowa Maria, dwojka Anna siostry, f. h. Łódź. Prakonowski, dwoje siostr solwarsk. w So phis Pirovich, na w. Kraszewicz d. f. h. Łódź.	R. 24 C. 2	Łódź	Łódź, f. h. Janina Offic. powiat. w Łódź ca. Łódź. Matkowski, Marius dwunastoletni, f. h. Łódź.
-----	-----------------------	--	---------------	------	---	---------------	------	---

Fotografia 20
Dokument zawarcia małżeństwa
Andrzeja i Olgi Małkowskich spisany
we Lwowie – Centralne Państwowe
Archiwum Historyczne Ukrainy
m. Lwów.

Andreas filius huius Matthaei filius de Combaribus et Solomon Tarenti magister lingue latine et lingue grecce in Pombis, pbr.	1. 241.	Mag. filius barth Dionysii et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda	1. 241.	Jan Raybta magister for. pbr. in Lonia Marquesa Matheo stod. publico
20 49	Andreas filius huius in Pombis, pbr.	Matrim. in pombis Barnorum simulque huius AB. Thronici bartholomaei de die 16. junii 915	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda
Andreas filius huius in Pombis, pbr.	1. 241.	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda	1. 241.	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda
Andreas filius huius in Pombis, pbr.	1. 241.	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda	1. 241.	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda
Andreas filius huius in Pombis, pbr.	1. 241.	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda	1. 241.	Mag. filius bartholomaei et Sophiae Dionysii in vicinia dicti Thronici Orionda

Fotografia 21
Akt małżeństwa spisany
w Zakopanem 19 czerwca 1913 r.
w księgach metrykalnych parafii
Świętej Rodziny.

Broniewska) znajduje się wzruszające przypomnienie tamtego czerwcowego dnia... Wędrówka w Tatry... Dolina Jaworowa...

*I była to ich jedyna podróż poślubna*⁹⁰.

Przyjazd Aleksandry Małkowskiej do Zakopanego znalazł swoje odzwierciedlenie w prasie. Wiemy, że w czerwcu 1913 r. przyjechała z Warszawy do Krakowa i tu, w drodze do Zakopanego, zatrzymała się w Hotelu Francuskim⁹¹. Pod koniec sierpnia, w drodze powrotnej przez Kraków, zatrzymała się w Hotelu Saskim⁹².

Edyta Głowacka-Sobiech w opracowaniu *Twórcy polskiego skautingu – Olga i Andrzej Małkowscy* napisała:

*Lato 1913 r. było szczególnie z jeszcze jednego powodu. Tego mianowicie, że 19 czerwca w Zakopanem, przed zlotem w Birmingham, Olga wyszła za mąż za Andrzeja. Ślub wzięli oboje w mundurkach skautowych, a całej uroczystości przewodniczył druż ks. K. Lutosławski, brat Wincen- tego, twórca krzyża harcerskiego, przybyły specjalnie na tę okazję z Fryburga. Zarówno rodzina Andrzeja, jak i Olgi (ściśle mówiąc jest tu mowa jedynie o opiniach matek, H. Zachert-Małkowskiej i Z. Divisch-Drahonowskiej) nie były zachwycone tym wydarzeniem. Małżeństwo błogosławiła jedynie „babcia senatorowa” – A. Małkowska. Olga w tym czasie była chora na gruźlicę, stąd może wynikały opory rodziny. Ona sama po latach pisała, że uciekła z domu, bo groził jej wyjazd do sanatorium do Zakopanego na długą kurację, której się bardzo obawiała. Świadcami pierwszego polskiego ślubu harcerskiego byli: siedemnastoletni brat Andrzeja, M. Małkowski, wówczas student politechniki i J. Przybyła-Sierakowski, Ślązak z pochodzenia, els i przyjaciel Andrzeja. Państwo młodzi zamieszkali po ślubie we wsi Kościelisko, wynajęli tam wielką izbę z widokiem na Tatry w domu góralskim J. Karpiela, położonym dość wysoko i na uboczu*⁹³.

W przypisie do tego fragmentu autorka zaznaczyła, że:

*Olga ponadto wystąpiła w czerwonych koralach, które utrwalone na fotografii ślubnej Małkowskich wzbudzały powszechne zainteresowanie. Był to prezent od „babci senatorowej” – Aleksandry Małkowskiej*⁹⁴.

Kilka mniej znanych faktów potwierdza ówczesna prasa. Miesięcznik „Wyzwolenie” pisał:

*Śluby abstynentów. Dn. 19. czerwca b. r. odbył się w kościele parafialnym w Zakopanem ślub p. Olgi Drahonowskiej z p. Andrzejem Małkowskim. Oboje Państwo Młodzi są członkami „Wyzwolenia”, szczególnie zaś znani są z pracy społecznej w Skautingu. P. Małkowski, jak wiadomo, jest jednym z założycieli polskiego skautingu, przedtem zaś znany był z zorganizowania abstynenckich kółek młodzieży szkolnej Związku Nadziei. P. Drahonowska-Małkowska zaś założyła pierwszą polską żeńską drużynę skautową we Lwowie*⁹⁵.

Kilkanaście lat później w tygodniku „Harcierz” ukazało się krótkie wspomnienie ślubu Andrzeja Juliusza i Olgi, napisane przez bezpośredniego uczestnika tej uroczystości, Jana Przybyłę:

90 Barbara Wachowicz, *Drużno Oleńko!...*, s. 97–98.

91 „Głos Narodu”, nr 139 z 20 czerwca 1913 r.

92 „Nowa Reforma”, R. 32, nr 401 z 31 sierpnia 1913 r.

93 Edyta Głowacka-Sobiech, *Twórcy polskiego skautingu...*, s. 100.

94 Tamże.

95 „Wyzwolenie. Miesięcznik poświęcony walce z alkoholizmem i sprawie odrodzenia narodowego”, nr 8–9 sierpień–wrzesień 1913 r.

W maju 1913 r. pobrali się ś. p. Andrzej Małkowski z Olgą Drahonowską. Ślub ich skromny ale oryginalny, bo w mundurach harcerskich, odbył się w Zakopanem w bocznej kaplicy kościoła parafialnego. Przyjaciół nasz wspólny ks. Kazimierz Lutosławski dawał im ślub: brat Małkowskiego i ja byliśmy świadkami. Pozatem była obecna zacna babcia Małkowskiego, która zafundowała po ślubie świetne śniadanie z czekoladą i ciastkami. Potem poszliśmy do Kuźnic dla zwiedzenia zakładu wychowawczego dla dziewcząt, gdzie siostra moja wtedy kształciła się. Złożyliśmy wizytę i hołd sędziwej, bo blisko 90-letniej czcigodnej matronie polskiej, śp. Generalowej Zamoyskiej, założycielce tej szkoły i autorce mądrej książki o wychowaniu. Pamiętam, że kiedy rozmawialiśmy z nią o harcerstwie, a przeczytała „prawo harcerskie”, uśmiechnęła się dobrotliwie i powiedziała: „prawo mego systemu wychowawczego jest o wiele krótsze; czyń wszystko dobrze!” My młodzi zapaleńcy byliśmy pobici tą dewizą, bo istotnie „czyń wszystko dobrze” należy i można tak w dziedzinie życia duchownego jak i fizycznego — tak w pracy zawodowej jak i społecznej⁹⁶.

Co ciekawe, Jan Przybyła, wspominający choćby „śniadanie z czekoladą i ciastkami”, nie zapamiętał słynnych już czerwonych koralów panny młodej. Podobne informacje można znaleźć w opracowaniu *Harcerstwo zakopiańskie w latach 1913–1945*. Mieczysław Rokosz w części „Zakopiańskie początki polskiego skautingu” pisał:

Do Zakopanego przybył Małkowski wraz z bratem Mariuszem, swą babcią⁹⁷ „senatorową” Aleksandrą Małkowską z Warszawy, a nade wszystko ze swą eleuzyjską siostrą – skautką Olgą Drahonowską – jako narzeczoną. (...) Przybyli w charakterze kurortowych gości, dla poratowania zdrowia Olgi. Stanęli w renomowanym pensjonacie „Klemensówka” przy ul. Jagiellońskiej 38, który reklamował się w miejscowej prasie jako „pierwszorzędny, w najpiękniejszym i najzdrowszym położeniu Zakopanego, wśród czterech mógł lasu świerkowego, posiada 50 pokoi wykwinicie urządzone, światło elektryczne, wodociągi, kanalizację, łazienki”. Ale Andrzej z Olgą przyjechali do Zakopanego również dla dopełnienia ważnej sprawy osobistej. W kilka dni po przyjeździe, 19 czerwca przybyli tu na tę okazję z Fryburga szwajcarskiego przyjaciel, skaut w sutannie, ks. dr Kazimierz Lutosławski w nowym zakopiańskim kościele parafialnym pod wezwaniem Świętej Rodziny udzielił im ślubu. Uroczystość uświetniła obecność zakopiańskich skautów skrzykniętych przez Adama Ciołkosza.

(...) Zachowała się robiona zwykle z takiej okazji fotografia: oboje młodzi, mają po 25 lat, są w skautowych mundurach, ona w twarzowym kapeluszu, z szyją ozdobioną sznurem koralów, szczęśliwi, bez kwiatów, białych welonów i bez patrzenia sobie w oczy, ufnie patrzący w przyszłość, zapatrzeni w swe skautowe ideały i cele. Nietypowa to ślubna fotografia w swej przedziwnej, ujmującej prostocie⁹⁸.

W podobnym tonie o uroczystości ślubnej wspominał Lesław Dall w tekście *Olgę i Andrzeja Małkowscy w Zakopanem*, pisząc:

Powodem przyjazdu Olgi i Andrzeja ze Lwowa do Zakopanego było zagrożenie gruźlicą Olgi, śmiertelną w tamtych latach chorobą. Przyjechali jako narzeczeni w połowie czerwca 1913 r. Ślubu, który odbył się 19 czerwca w kościele parafialnym Św. Rodziny przy ul. Krupówce⁹⁹, udzielił ks. administrator Jan Rychlik i ksiądz-skaut Kazimierz Lutosławski „Szary”.

96 „Harczerz. Tygodnik młodzieży harcerskiej”, R. 8, nr 23, czerwiec 1927 r.

97 Nie była rodzoną babcią Andrzeja. Aleksandra z domu Zachert (primo voto Helbing, secundo voto Heylmann) była żoną Konstantego Franciszka Małkowskiego – rodzonego brata dziadka Andrzeja, Ludwika Augustyna Małkowskiego.

98 *Harcerstwo zakopiańskie w latach 1913–1945*, Zakopane 2013.

99 Aktualnie – Sanktuarium Najświętszej Rodziny przy zakopiańskich Krupówkach.

Świadkami byli – brat Andrzeja Mariusz Małkowski i Jan Przybyła oraz babcia senatorowa Aleksandra Małkowska. Państwo młodzi wystąpili w mundurach, był to pierwszy ślub skautowy. Na zachowanych zdjęciach ślubnych Olga ma niezbyt „regulaminowe” czerwone korale, dar babci senatorowej. Podróż poślubna to... wędrówka w Tatry do Doliny Jaworowej. Zaledwie dziesięć dni po ślubie Andrzej wyjeżdża z delegacją polskich skautów na III. Wszechbrytyjski Zlot Skautów do Birmingham¹⁰⁰.

Żaden z cytowanych wcześniej autorów nie wspomniał o aktach metrykalnych, będących ważnymi źródłami w badaniach biograficznych. Akt urodzenia Andrzeja Juliusza Małkowskiego został spisany w kościele parafialnym w Trębkach 21 września 1890 r.¹⁰¹ Na akcie znalazła się umieszczona w 1913 r. adnotacja o zawarciu przezeń małżeństwa. Z owej noty wynika, że małżeństwo z Olgą Drahonowską zawarł 19 czerwca 1913 r. we Lwowie. Podobna informacja znalazła się na „wtóropisie” wspomnianego dokumentu. Jej treść wymaga dalszej analizy. Idąc tą „lwowską ścieżką”, można dotrzeć do zapisów (pierwopis i wtóropis¹⁰²) aktu małżeństwa, sporządzonych w parafii pod wezwaniem Marii Magdaleny we Lwowie¹⁰³, właściwej dla miejsca ówczesnego zamieszkania Andrzeja Juliusza i Olgi¹⁰⁴. Wyjaśnienie zapisów przynosi analiza przepisów prawa kościelnego obowiązujących w zaborze austriackim. Na „lwowskim” akcie małżeństwa znajduje się bowiem informacja o zgodzie władz kościelnych i magistrackich miasta Lwowa na „delegację” obrzędu do Zakopanego i udział w nim księdza Kazimierza Lutosławskiego. Witold Bartoszewski w opracowaniu *O metrykach kościelnych wedle austriackiego prawa kościelnego i prawa kanonicznego z 1896 r.* wyjaśnia zawilości prawne związane z taką „delegacją”:

Jeżeli małżeństwo ma być zawieraniem w miejscu, w którym żadna z osób zaślubić się mających nie ma swojej parafii, na ten czas właściwy duchowny wydając dokument, w którym innego w miejsce swoje upoważnia, powinien zarazem okoliczność tą w książkę ślubów swojej parafii zapisać z wymienieniem miejsca w którym i duchownego, przed którym małżeństwo ma być zawarte [§. 81 k c.].

Duchowny, przed którym małżeństwo zawartem zostaje, obowiązany jest również wpisać do książki ślubów swojej parafii nastąpione małżeństwo z dołożeniem, przez którego proboszcza do zastępstwa był upoważnionym, zaś o zawarciu małżeństwa donieść właściwemu proboszczowi w ciągu dni 8 [§ 82 kod. cyw.]

Wedle instrukcji właściwym proboszczem oblubieńców jest ten, w którego parafii oblubieńcy mają swoje stałe lub niestałe zamieszkanie¹⁰⁵.

100 Lesław Dall, *Olga i Andrzej Małkowsky w Zakopanem*, strona internetowa Gimnazjum nr 1 im. O. i A. Małkowskich w Zakopanem, <http://www.g1zakopane.szkolnastrona.pl/index.php?c=article&id=22> [dostęp: 13.10.2025 r.].

101 Andrzej Juliusz Małkowski urodził się 31 października 1888 r. Akt urodzenia spisano z opóźnieniem, w roku 1890. Również 21 września 1890 r. został ochrzczony jego brat, Kazimierz Konstanty, urodzony 19 stycznia 1890 r.

102 Pierwopis – pierwszy egzemplarz księgi, pozostawał zwykle u twórcy akt, a wtóropis – wtórny egzemplarz księgi przekazany był odpowiednim urzędowi, zgodnie z prawnymi ustaleniami.

103 Patrz: http://agadd2.home.net.pl/metrykalia/301/sygn.%201948/pages/1_301_0_0_1948_0417.htm; także: <https://tsdial.archives.gov.ua/EA%20pdf/618/618-2-2933.pdf> [dostęp: 13.10.2025 r.].

104 Dokument był cytowany w opracowaniu Tomasza Ściborowskiego *Rodzina Andrzeja Juliusza Małkowskiego – między fikcją a rzeczywistością* w 2018 r.

105 Witold Bartoszewski, *O metrykach kościelnych wedle austriackiego prawa kościelnego i prawa kanonicznego*, Lwów 1896, s. 34.

Innym wydawnictwem regulującym wspomniane kwestie jest *Kancelarya parafialna czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych z szczególniejszem uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, wydany we Lwowie w 1912 r.¹⁰⁶

Tym samym wpis w księgach metrykalnych parafii Św. Rodziny w Zakopanem podpisany przez proboszcza ks. Jana Rychlika nie świadczy o udzieleniu przezeń błogosławieństwa Andrzejowi Małkowskiemu i Oldze Drahonowskiej¹⁰⁷. Na mocy wspomnianej „delegacji” mszę ślubną mógł odprawić –wspominany powszechnie – ks. Kazimierz Lutosławski.

Podsumowanie

Podczas prac nad artykułem odniosłem wrażenie, że przeinaczanie faktów historycznych nie jest przypadłością dotyczącą tylko współczesnych badaczy. Wielu autorów w dwudziestoleciu międzywojennym nie potrafiło ustrzec się przed rozmaitymi omyłkami i nieścisłościami. Tadeusz Strumiłło¹⁰⁸ w artykule „Z życia Andrzeja Małkowskiego”¹⁰⁹ z 1932 r. pisał:

*Trębki sprzedano, gdy Andrzej miał lat 10, i przeniesiono się do miasta – najpierw do Warszawy, gdzie w rok później ojciec Andrzeja zmarł na atak sercowy – a potem do Krakowa*¹¹⁰.

Bolesław Leonhard pisał z kolei o Andrzeju i jego ojcu:

*(...) pochodził z rodziny szlacheckiej, zubożałej wskutek carskich konfiskat i długotrwałego więzienia jego ojca Konstantego, za udział w Powstaniu Styczniowym*¹¹¹.

Brak znajomości faktów z życia Andrzeja Małkowskiego przejawia się też w innych sytuacjach. Jednej z ulic w Ostrzeszowie nadana została urzędowa nazwa: Olgi i Aleksandra (!) Małkowskich. Do dziś – widnieje na planie miasta. Choć na co dzień używane są zazwyczaj inicjały imion obojga patronów, to zniekształcona nazwa nie przynosi chluby jego włodarzom...

Być może ta publikacja przyczyni się w jakimś stopniu do przekazania i upowszechnienia mniej znanych faktów z życia Andrzeja Juliusza Małkowskiego i jego rodziny.

106 Władysław Alojzy Jougan, *Kancelarya parafialna czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych z szczególniejszem uwzględnieniem ksiąg metrykalnych*, Lwów 1912.

107 <https://skanoteka.genealodzy.pl/index.php?op=pg&id=1847&se=&sy=4500&kt=24&plik=018-025.jpg> [dostęp: 13.10.2025 r.].

108 Tadeusz Strumiłło „Szumiący Dąb” (ur. 30 kwietnia 1884 r., zm. 7 października 1958 r.) – doktor filozofii, pedagog, jeden z twórców idei harcerskiej, harcmistrz Rzeczypospolitej.

109 „Harcerz – pismo młodzieży harcerskiej”, R. 13, nr 8, listopad 1932 r.

110 Pamiętajmy, że majątek Trębki został sprzedany w roku 1900 (a nie w 1898), zaś ojciec Andrzeja – Konstanty Rudolf Małkowski, zmarł w Częstochowie, w roku 1907.

111 Bolesław Leonhard, *Pierwsza książka harcerska i jej autor* [w:] „Krakowski Rocznik Historii Harcerstwa”, wyd. Zarząd Okręgu Małopolskiego ZHR, t. III, Kraków 2007.

Fotografie 22 i 23
Wycinki planu miasta Ostrzeszowa z serwisu internetowego <https://www.google.pl/maps/> (aktualność mapy 2025 r.).

Fotografia 24
Tabliczka z nazwą ulicy O. A. Małkowskich w Ostrzeszowie.